

Skladenjskofonetični opis v prvi slovenski fonetični vadnici *Slovenski jezik na pločama* (Toporišič 1961)

*Hotimir Tivadar**

Izvleček

V tem članku bomo obravnavali predvsem skladenjskofonetični opis v prvi slovenski fonetični vadnici (1961), ki je imela velik vpliv tudi na poznejši glasoslovni opis v slovnici in pravopisu. Vadnica je narejena pod mentorstvom Petra Guberine, avtorja verbotonalne metode, ki se je uveljavila predvsem pri poučevanju tujih jezikov ter rehabilitaciji sluha in govora. Obenem se v tej vadnici izraža tudi odnos do opisa slovenskega jezika (razmerje do knjižnosti). V članku so analizirani predvsem stavčnofonetični parametri, vključno z ritmom, ki pozneje v slovnici (1976) ni omenjen kot poseben stavčnofonetični parameter. Pomemben del zajema stavčna intonacija, ki se povezuje z besedno intonacijo, tj. tonemskim naglasom. Bistven del učenja tako intonacije kot drugih prvin govora so posnetki, namenjeni učenju s ponavljanjem. Pri teoretični razlagi v tej vadnici pa ponekod umanjka obširnejša ponazoritev, zato lahko govorimo samo o začetku glasoslovnega opisa in poskusu kodifikacije govorjenega jezika.

Ključne besede: skladnja, stavčna fonetika, verbotonalna metoda, intonacija, tuji jezik, pravorečje

* Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, hotimir.tivadar@ff.uni-lj.si.

Abstract – Description of the Prosody in the first Slovenian Phonetic Handbook *Slovenski jezik na pločama* (Toporišič 1961)

In this article, we will focus on the syntactic-phonetic description in the first Slovenian phonetic textbook (1961), which had a great influence on the later phonetic description in grammar and orthoepy. The textbook was written under the supervision of Peter Guberina, the author of the verbotonal method, which has become particularly popular in the teaching of foreign languages and in the rehabilitation of hearing and speech. At the same time, the tutorial also reflects the attitude towards the description of the Slovene language (its relationship to standardization). The article analyses sentence phonetic parameters, including rhythm, which is not mentioned as a separate sentence phonetic parameter in the later grammar (1976). An important part of the paper is sentence intonation, which is related to word intonation, i.e. tonemic accent. Recordings designed for learning by repetition are an essential part of learning both intonation and other elements of speech. However, the theoretical explanation sometimes lacks more extensive illustration, so that we can only speak of the beginnings of a phonetics description of Slovene and an attempt to codify spoken language.

Keywords: syntax, sentence phonetics, verbotonal method, intonation, foreign language, orthoepy

1 Uvod¹

Slovenski jezik na pločama, prva fonetična vadnica slovenščine, oblikovana za tujce, v prvi vrsti za hrvaške govorce, je pomembno delo slovenskega jezikoslovja, še posebej glasoslovja, saj je Toporišič s pomočjo zagrebske fonetike in predvsem profesorja Guberine raziskovalno postavil temelje slovenskemu glasoslovnemu opisu v Slovenski slovnici (1976–), ki je imela največji vpliv na opis, poučevanje in tudi kodifikacijo slovenskega govornega jezika. Obravnavali smo predvsem skladenjskofonetični opis, obenem pa tudi odnos do opisa slovenskega jezika (razmerje do knjižnosti). V vadnici zajema pomemben del stavčna intonacija, ki jo povezuje z besedno intonacijo, tj. tonemskim naglasom. Pomemben del učenja intonacije so posnetki, saj se intonacija v veliki meri uči s pomočjo posnemanja melodije, tj. standardiziranih tonov posnetega govora. Verbotonalna metoda, ki je bila teoretična in tudi praktična podlaga za izdelavo takšne vadnice, se je pozneje uporabljala pri poučevanju tujih jezikov, na Hrvaškem pa še posebej pri

1 Delo je nastalo v okviru raziskovalnega programa »Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave« (P6-0215), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

obravnava oseb, predvsem otrok, z določenimi poškodbami sluha. Na Slovenskem ta vadnica žal ni doživela znanstvene in akademsko pedagoške nadgradnje v obliki sodobnejšega univerzitetnega učbenika po tej metodi (naslednji fonetični učbenik, ki je tudi upošteval principe verbotonalne metode, je izšel šele leta 2019; Tivadar-Batista 2019). Toporišič je torej kot lektor slovenskega jezika na Univerzi v Zagrebu ustvaril prvo slovensko fonetično vadnico *Slovenski jezik na pločama* (izgovor i intonacija), 1961, besedilo je objavljeno na 137 straneh, priloženih pa je tudi 5 gramofonskih plošč (besedila bere V. Pacheiner). Opis slovenske (knjižne) fonetike, ki ga je naredil Toporišič pod vodstvom Petra Guberine, in metodološki principi so vplivali na nadaljnji glasoslovni opis in pouk glasoslovja v slovenskih šolah vse do konca 20. stoletja.

2 Metode in cilji raziskave

Naša raziskava temelji na kontrastivni diskurzivni analizi tega prvega obširnejšega Toporišičevega fonetičnega dela in njegovi umestitvi v fonetično raziskovanje, slovensko jezikoslovje in specialno pedagoško-kodifikacijsko področje. Pretres skladenjskofonetične problematike je umeščen tudi v širši kontekst verbotonalne metode (VTS). Predvsem je treba poudariti, da je skladenjski opis v tej vadnici primarno fonetični in ne slovnično sistemski (ozko fonološki). V tem prispevku želimo izpostaviti predvsem ta teoretični opis slovenske skladenjske fonetike in njegovo pisno ponazoritev.

3 Okoliščine nastanka in princip jezikoslovnega opisa v vadnici *Slovenski jezik na pločama* (1961)

Fonetična vadnica je po Bezlajevem orisu (1939) naslednje pomembnejše slovensko fonetično delo in je prinašala v slovenski prostor sodobno verbotonalno teorijo, ki je temeljila na percepciji in urjenju slušnega dela človeškega govora. Nekateri jezikoslovci umeščajo vadnico ob bok Ruplovega pravorečja, pri čemer izpostavijo predvsem časovno povezanost med deli:

Prvo in zadnje slovensko pravorečje v samostojni knjigi je s podnaslovom *Navodila za zborna ali knjižna izreka no izreka* izšlo leta 1946, njegov avtor je Mirko Rupel. /.../ Tudi Toporišičev učbenik *Slovenski jezik na pločama: Izgovor i intonacija na pločama: Izgovor i intonacija s recitacijama* iz leta 1961 sodi po starosti v skoraj isto kategorijo, poleg tega pa je malo znan in danes že skoraj nedostopen. (Logar 2005: 212).

Opredelevanje te vadnice kot neke vrste kodifikacijskega priročnika bi lahko bila umestna in ustrezna, saj se dosti ukvarja s knjižnostjo govornega jezika, tudi regionalno opredelitvijo najidealnejšega govornega območja. Avtorica Logar tudi dobro opredeli nedostopnost te vadnice, ki je tako pisno kot zvočno še vedno težko dostopna.² Metodološko pa je ta vadnica vseeno povsem drugačna in bistveno naprednejša od Ruplovega pravorečja. Podobnost z Ruplovo usmeritvijo lahko vidimo mogoče samo pri opredelitvi knjižnosti in iskanju idealnega govornega ter sistemskem umeščanju idealnega pravorečnega govora (tudi Rupel je namreč pisal in bral Jezikovne pogovore, tako kot Toporišič). Toda pri Toporišiču je »pravorečje« podprto s konkretnimi posnetki. In posnetki so temu »pravorečnemu« delu priloženi v obliki 5 gramofonskih plošč. V perceptivni usmeritvi učenja slovenščine kot tujega jezika po verbotonalni metodi je tudi bistvena razlika od Ruplovega pravorečja in celotnega jezikoslovnega opisa v tistem času. Teoretične predpostavke in konkretni primeri, ki so opisani v tej vadnici, pa so bili uporabljeni v poznejših Toporišičevih delih, predvsem v učbenikih Slovenski knjižni jezik 1–4 in pozneje v Slovenski slovnici.³

3.1 *Verbotonalna metoda in njen vpliv na slovensko jezikoslovje*

Pri obravnavi verbotonalne metode je treba izpostaviti, da je verbotonalni sistem Petra Guberine izvirna znanstvena metoda za področje govorne komunikacije, ki temelji na percepciji govora, in sicer postavlja v ospredje človeka ter njegovo dožemanje in proizvajanje akustičnih signalov. Človek se uči sprejemanja govora praktično od rojstva, pomemben del govora pa je tudi prostor (Guberina 2010). Ta metoda izpostavi poslušanje in slišanje, ritmičnost, govorno stilistiko, zato so pomemben del te metode zvočni posnetki, vključno z recitacijami.

Ta Toporišičeva vadnica je bila del širšega zagrebškega projekta učenja tujih jezikov, katerega namen je bilo učenje tujih jezikov s pomočjo skrbno pripravljenih slušnih vaj (o Toporišičevih vadnicah za tujce in tudi verbotonalnih principih je že pisala Nataša Pirih Svetina (2016)).⁴ V bistvu je bila to struk-

2 Z digitalizacijo posnetkov in besedila te vadnice, ki je načrtovana s pomočjo ZRC SAZU, se bo lahko obravnavala in analiza te vadnice, predvsem posnetkov, nadaljevala tudi v prihodnje.

3 O Toporišičevem opisu slovenske skladenjske fonetike tudi v Tivadar (2018b), kjer pa ta vadnica ravno zaradi majhnega neposrednega vpliva na sodobno jezikoslovno teorijo in kodifikacijo ni bila obširneje obravnavana.

4 Pirih Svetina izpostavlja, da je ta metoda učenja tujih jezikov, ki jo je Guberina razvil s Paulom Rivencom, imenovana izvirno »la méthodologie structuro-globale audiovisuelle (SGAV)«, vsebovala tako slušno kot vizualno komponento, pri čemer so se v Toporišičevi vadnici,

turalna metoda, ki je temeljila na perceptivnem učenju natančno opisanega govora, tudi (tujega) jezika po jezikovnih ravninah in podravninah. Študent naj bi se sam in s pomočjo učitelja prek zapisane teorije (prvi del učbenika z naslovom Komentar, Toporišič 1961: 16–19) in zapisanih vaj (1961: 20–95) ter seveda skrbno pripravljenih posnetkov (5 obojestransko posnetih gramofonskih plošč) ciljnega jezika (v tem primeru slovenščine) učil in naučil po natančno izdelani metodologiji. Zaradi sledenja verbotonalni metodi, ki je vsebovala učenje jezika (besed) s pomočjo zvočnih posnetkov, je posneto gradivo ključnega pomena in bo posebej natančno obravnavano tudi v nadaljnjih raziskavah, tudi zaradi sistemskega opisa slovenskega glasoslovja v Toporišičevih slovenski slovnici in pravopisu, ki ima vpliv na razvoj slovenskega glasoslovja in pravorečja do današnjih dni.⁵ Neuporaba vizualne komponente (prostora) v tem Toporišičevem učbeniku, na kar opozarja tudi Pirih Svetina, je posledica takratnih tehničnih zmožnosti, ko je že gramofon predstavljal, še posebej v takratni Jugoslaviji, redkost, vizualni mediji pa so se takrat šele razvijali (npr. TV Dnevnik na takratni Televiziji Ljubljana je bil v slovenščini prvič predvajan šele leta 1968; Tivadar 2008).

3.2 *Verbotonalna metoda danes*

Guberinova verbotonalna metoda je danes primarno rehabilitacijska metoda (področje logopedije),⁶ ki pomaga otrokom z okvaro sluha in akustične percepcije govora, da (bolje) slišijo in tudi (spre)govorijo. Ta metoda je pomembna tako pri diagnostiki kot rehabilitaciji. Na osnovi različnih diagnostičnih

narejeni po tej metodi, uresničile le slušne prvine. Ta metoda, ki je dominirala v 60. in 70. letih 20. stoletja, je temeljila na povezovanju zvoka in slike, kar pa se v Toporišičevih vadnicah ni uresničilo. V Toporišičevih vadnicah je večina temeljila na povezovanju zvoka in teorije, opisane v sami vadnici (Pirih Svetina 2016: 506). Poznejši učbeniki in gradiva (tudi najsodobnejši spletni tečaji) Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik pa smiselno dodajajo tudi slikovno gradivo, s čimer v bistvu sledijo metodi SGAV (<https://centerslo.si/knjige/predstavitev/>).

- 5 Toporišič za svoje zagrebško obdobje pravi, da se je tam naučil strukturalističnih principov, ki v slovenskem prostoru še niso bili uveljavljeni: »Najprej me doma v Sloveniji niso radi objavljali, pa sem to prebil deloma že v Zagrebu, kjer sem objavljal v hrvaščini. Tam sem se strukturalno izobrazil, zavzel v jezikoslovju novo smer in v Ljubljani zadeval ob stare teoreme v slovenski slovnici; zato so bili ob mojih popravkih nekateri prizadeti.« (MMC RTV Slovenija 2006).
- 6 Logopedija kot del surdopedagogike se na Slovenskem sedaj razvija na Pedagoški fakulteti kot samostojni študij, od lanskega leta se lahko študentje vpisujejo vsako leto (vodja programa je doc. dr. Damjana Kogovšek). Deloma je izobraževanje logopedov še povezano z zagrebško logopedijo, kjer so se pred desetletji šolali mnogi slovenski logopedi. Predvsem pa je program zastavljen interdisciplinarno ter je tesno povezan tudi z Medicinsko fakulteto in drugimi fakultetami ljubljanske univerze, pa tudi širše v mednarodnem prostoru.

instrumentov, razvitih predvsem v Polikliniki SUVAG (Zagreb), se postavi ustrezna diagnoza ter se nato glede na obseg in tip okvare pripravi primer- na rehabilitacija, ki temelji na uporabi zvočnih signalov, stimulov. Metoda se ukvarja z otroki, ki imajo poškodbo sluha, da bolje slišijo in (spre)govorijo, pa tudi za spodbujanje govora otrok, ki nimajo posebej okvarjenega sluha. Osnovni cilj te rehabilitacije je vključitev vseh otrok v t. i. običajno okolje in uspešno življenje v prevladujoči slišči in govoreči skupnosti: *»Krajnji cilj rehabilitacije je integracija, koja se po verbotonalnoj metodi provodi u trenutku i na način koji osigurava uspješan život djeteta u tzv. redovnoj sredini.«* (Osnovne informacije o metodi oz. sistemu VTS, navedek in slika so s spletne strani SUVAGA: [https://www.suvag.hr/guberina/3/#verbotonalna_metoda.](https://www.suvag.hr/guberina/3/#verbotonalna_metoda))

Slika 1: Otroci v procesu rehabilitacije na Polikliniki Suvag (vir: splet).

Tudi teoretični opis v tej vadnici temelji na urjenju slišanja in (iz)govora posameznih fonetično-fonoloških, tudi skladenjskofonetičnih parametrov. Kot v uvodu zapiše profesor Guberina, je bil osnovni namen z mnogimi in primerno dolgimi premori prek vaje naučiti hrvaške govorce slovenskega jezika (Guberina v Toporišič 1961: 5).

Usmerjenost proti hrvaškim govorcem, učencem slovenščine kot tujega jezika, pa je poudarjena v nadaljevanju: *»/D/ati upute za pravilnu artikulacijo i upotrebu vokala i konsonanata, kojih naš jezik ne poznaje, a javljaju se u vježbi koja se želi obraditi./Dati navodila za pravilen izgovor samoglasnikov in soglasnikov, ki jih naš jezik ne pozna, vendar se pojavljaju v obrađnavani vaji.«* (poglavje Navodila za uporabo gramofonskih plošč, Toporišič 1961: 10).

3.3 *Splošna metodološka navodila v vadnici in skladenjska fonetika*

Pomemben del vadnice so splošna metodološka navodila, ki so sestavljena iz 2 delov: A Splošni fonetični pojmi in B Navodila za uporabo gramofonskih plošč. Posebna alineja je posvečena stavčni fonetiki (»rečnična/sintaktička fonetika«; str. 9), ki jo deli na: 1. glasovne posebnosti na medbesednih mejah,⁷ 2. fonetični blok – intenzitetni in naglasni odnosi,⁸ 3. intonacija v posameznih besedah in stavčna intonacija, intonacijski register, 4. ritem kot funkcija prozodičnih elementov (stavčnega naglasa (tj. poudarka), premora, intonacijskih potekov in njihovih registrov).

Stavčnofonetični pojmi v uvodu niso natančneje razloženi, razloženi pa so v pisnem delu pri posamezni vaji (npr. pri 41. vaji (str. 61) natančneje razloži hitrost govora (tempo govora), ki ga prej posebej ne izpostavlja).

Pri splošnih navodilih za uporabo gramofonskih plošč (str. 10) je natančno popisana tehnična uporaba plošč in metoda poučevanja, pri čemer je izpostavljeno predvsem ponavljanje. Posebej je omenjena tudi stavčna intonacija, stavčnofonetični poteki, na katere je treba vedno (pri vsaki vaji) paziti.

4 **Toporišič o naravni podstavi knjižnega jezika na začetku svoje fonetično-fonološke poti 1961**

Kakav je tip izgovora ovdje opisan i snimljen na pločama? Ljubljanski, osloboden nekih dijalektalnih crta. Zašto? - Slovenski se književni izgovor razvio iz dijalektalne dolenske baze (područje jugoistočno od Ljubljane prema Hrvatskoj). Sveslovenski postao je time, što se u toku stoljeća (od sredine 16. stol. naovamo) oslobađao svojih izrazitih dijalektalnih crta. Tako je ušćuvana – razumije se, samo u svojim općim crtama - dolenska baza slovenskih suglasnika, dok se vokalizam oslanja u prvome redu na gorenjski dijalekt (područje sjeverno i sjeverozapadno od Ljubljane). Intonacije se, jednako kao vokalizam, oslanjaju na gorenjski dijalekt, a rečnična intonacija uglavnom na središnje slovenske dijalekte. Zahvaljujući činjenici, da se Ljubljana nalazi nekako na granici dvaju središnjih, velikih

7 V Slovenskem pravopisu (2001) ima Toporišič nadredni pojem Posebne glasovne zveze, kjer poleg medbesednih meja vključuje glasovne spremembe na morfemskih mejah (SP 2001: 79).

8 Tukaj je izpostavljeno poudarjanje. Pozneje Toporišič uporablja termin poudarek v razmerju do naglasa, kar je sedaj splošno sprejeto, v Slovenskem pravopisu poudarek v slovarskem delu ni niti povezan z naglasom kot besedno kategorijo, tudi primer pri poudarku je »stavčni poudarek«, ob jezikoslovnem terminološkem kvalifikatorju jezikosl. (<https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=poudarek>).

slovenskih dijalekata, gorenjskog i dolenjskog, poprimila je karakteristike i jednoga i drugog uglavnom u onakvom srazmjeru, kakav je karakterističan za slovenski književni govor. Ljubljana se nalazi i u središtu svih slovenskih dijalekata, u njoj su smještene najviše slovenske kulturne i političke institucije, koje imaju koncentracijsku, centripetalnu snagu. Razumljivo je zbog svega toga, da se kultivirani govor ljubljanskog intelektualca i umjetnika smatra onom normom, kojoj se svatko, tko želi dobro slovenski govoriti, nastoji što više približiti. (Toporišič 1961: 15, podčrtal avtor članka H. T.)

Ta daljši citat, ki ga zaradi kompleksnosti navajamo v celoti in v izvorniku, govori o izraziti kodifikacijski usmerjenosti v osrednjeslovenski prostor, in sicer v Ljubljano. Osnovna pomanjkljivost te pravorečne opredelitve, ki je sicer zgodovinsko in tudi aktualno družbenopolitično utemeljena, je natančnejša in strnjena opredelitev tistih ljubljanskih dialektalnih značilnosti, ki niso del knjižnega jezika.⁹ Ljubljanski osrednjeslovenski govor je tudi opisan in posnet. Osnovni namen vadnice pa je naučiti govorca, še posebej hrvaškega študenta, sistemsko opisane, s tem pa tudi kodificirane slovenščine. O knjižnem izgovoru se potem znotraj vadnice razpravlja le v smislu ponazoritve knjižnega izgovora, tj. tistega izgovora, ki je bil posnet na ploščah, pri čemer pa večkrat omeni narečni izgovor, katerega moramo odpraviti.

Narečja in tuji jeziki so sicer izpostavljeni že v Guberinovem predgovoru, ko pravi:

Uz svaku vježbu istakli smo, na što treba naročito paziti, u čemu su najobičajnije pogreške, u koje, kada uče slovenski jezik upadaju oni, koji pripadaju slovenskim dijalektima, srpskohrvatskom, ruskom, engleskom, francuskom ili njemačkom jeziku, i kako se ti nedostaci mogu najlakše ukloniti. (Guberina, Toporišič 1961: 6)

O narečjih Toporišič govori npr. pri mišični napetosti in artikulaciji, kjer opredeli dolenjsko narečje (dialekt) kot dialekt z ohlapnejšo (»labavo«) artikulacijo, rovtarsko narečje pa kot narečje s prenapeto artikulacijo. V primerjavi s tujimi jeziki naj bi bila slovenščina ohlapnejša kot francoska in ruska artikulacija, pri tem pa bolj napeta kot angleška (Toporišič 1961: 13). Do problema reduciranja samoglasnikov in različnih soglasniških asimilacijskih procesov se konkretno ne opredeli.

9 Nenatančna opredelitev dialektalnosti v ljubljanskem govoru in neopredelitev tega govora je nasploh največja težava normiranja knjižne izreke, saj se odločitev pogosto prepušča posameznemu znanstveniku, zato nujno potrebujemo več monografskih pravorečnih znanstvenih knjig, vključno s pravorečjem (Tivadar 2018a), in ne le teoretičnih raziskav in slovarskih opisov, pogosto obarvanih s subjektivnim stališčem raziskovalca (o problemu tovrstnih kodifikacijskih nezdrževalnih predpostavk v Tivadar 2012).

4.1 *Sistemski opis slovenščine leta 1961 s fonetičnega stališča – skladensko fonetični del*

Drugi del vadnice, označen z rimsko II (str. 11–15), ima naslov Slovenski jezik (Izgovor in intonacija z recitacijami). Tudi tukaj je prvi del (A) namenjen splošnim opombam ob besedilu na ploščah. Že sam naslov poglavja govori o tem, da so bistvena zvočna besedila, in sicer njihov izgovor in intonacija. Stavčna fonetika je v tem delu bolj izpostavljena, predvsem pa tudi metodološki princip daljšega premora med posameznimi besedami in stavki iz razloga, da je »enostavno najti ustrezno vajo na plošči« (str. 11). Stavčna fonetika je s stališča vaje in posnemanja pomembna pri vseh vajah, posebna pozornost pa ji je namenjena in vajah od 34 do 41, kjer so stavčnofonetične prvine sistematično predstavljene.

4.2 *Natančnejši opis stavčnofonetičnih parametrov*

Natančnejši opis stavčnofonetičnih parametrov se torej začne v uvodnem slovničnem poglavju, kjer opredeli hitrost (»tempo«) in ritem. Hitrost ustrezno veže na dolžino samoglasnikov, pri čemer slovenske dolge samoglasnike opredeli kot »poldolge, precej krajše od dolgih srbohrvaških, zato je tudi slovenski knjižni izgovor hitrejši od srbohrvaškega, vendar ne tako hiter kot francoski« (Toporišič 1961: 14). Posebej izpostavi tudi ritem:¹⁰

Ritam slovenskog književnog jezika zasniva se na igri naglašanih i nena-glašanih slogova te na igri fonetskih blokova. /.../ Ritmički se efekti posti-žu stavljanjem riječi u rečenici na takva mjesta, gdje onda akcent podupire ritmičku zamisao ili osjećaj pjesnikov ili pišćev. To se lijepo vidi u poeziji, a ima toga i u prozi. – U okviru veće govorne cjeline poseban ritam daje i rečenični naglasak, kao što u pjesmama djeluju ritmički i stihovi. (Toporišič 1961: 14)

Ritem veže na literarno stopično opredelitev, kar dodatno ponazori z beseda-mi: »Nije još istraženo, kakvi su razmaci između ritmičkih iktusa, ali se zna, da slovenski pjesnici mogu dobro zamjenjivati trohej s daktilom, pa i daktil sa spondejem.« (Toporišič 1961: 14). Pri obravnavi ritma govori tudi o stavčnem naglasu (»rečenični naglasak«), ki ga je pozneje v kasnejših slovničnih opisih terminološko opredelil kot poudarek. Stavčni naglas je podobno terminološko opredeljen npr. v češčini (»větňý přízvuk« (stavčni naglas) nasproti »slovní

10 Zaradi avtentičnosti in vpliva na slovensko terminologijo navajamo dele iz tega Toporišičevega dela izvorno, v srbohrvaščini, ki je slavistom in tudi slovenistom načeloma vsaj razumljiva, če je že aktivno nekateri ne uporabljajo.

prízvuk« (besedni naglas); Palková 1997: 39, 157, 164–168). Toporišič se je v Slovenski slovnici (1976) raje odločil za nov izraz, kar je verjetno posledica osredinjenosti na posamezni del v stavku, na konkretno besedo. V tej vadnici je bil še izrazito besedilno usmerjen, v smislu konkretnega govornega dejanja in tudi stilistike govora, kar še dodatno poudarijo recitacije književnih del na koncu te vadnice. Poznejši slovnični opisi so bistveno bolj vezani na klasifikacijo posameznih segmentov, zato je ta terminološka delitev na naglas (slovarska kategorija) in poudarek (stavčna kategorija) povsem logična.

Ritem v vadnici Toporišič opredeljuje z izrazito umetniškega stališča:

Izraz nam ritam označava dosta zamršen pojem: jezgra je ovog pojma ipak pokret, smjenjivanje intenzitetnih u prvome redu, a i tonskih i melodijskih impulza, signala, u određenoj vremenskoj jedinici. Ti se impulzi ispoljavaju – naravno – na nekom materijalu; u muzici na tonovima, u plesu na tijelo plesača, u poeziji na jezičnoj građi. U ovoj ćemo se interpretaciji obratiti u prvome redu intenzitetnim impulzima. (Toporišič 1961: 65)

V Slovenski slovnici ritma kot stavčnofonetičnega parametra ni več opisoval, ampak ga samo delno omeni v okviru obravnave hitrosti: »Nauk o ritmični zgradbi ali tempu govora se imenuje agogika.« (Toporišič 2000: 554; več o terminu ritem in drugih stavčnofonetičnih parametrih v Tivadar 2018b). V tem času je nastajala njegova doktorska disertacija o delih Frana Saleškega Finžgarja (1964), bil pa je tudi čas njegovega vseslovenističnega delovanja tako v literarni kot jezikoslovni znanosti, kar se prepleta v tej stavčnofonetični opredelitvi.

Največ pozornosti je posvečene stavčni intonaciji, kjer je iskal tako podobnosti z drugimi jeziki kot tudi slovenske posebnosti:

Rečnična intonacija slovenskoga književnoga jezika ima mnogo zajedničkih crta sa ostalim jezicima, ali ima i svojih osobitosti, posebno u upotrebi pojedinih tipova intonacije. U nekim slovenskim dijalektima rečnična se intonacija razlikuje od književne, pa treba odmah nastojati, da se usvoji književna. Pokrajina ili stranac prepoznaje se najčešće upravo po neobičnoj intonaciji. (Toporišič 1961: 14)

Za knjižni jezik je torej bistveno, da ni dialektalno zaznamovan. Stavčno intonacijo povezuje s tonemskim naglasom, ki ga je znanstveno tudi natančno preučeval in razvijal v prihodnjih letih, zato mu posveča posebno pozornost tudi v tej vadnici: »Posebnih posledica ima za slovensku književnu rečnično intonacijo i spomenuto dvojako naglašavanje s razlikovanjem i bez razlikovanja intonacija.« (Toporišič 1961: 14–15).

Toporišič v tej vadnici usmerja govorca na razlikovanje obeh tipov naglaševanja, pri čemer je izpostavljen gorenjski tip naglaševanja, tj. tonemski naglas, kar poudari v opisu tipa govora, ki je posnet na ploščah.¹¹

Obravnavava stavčne fonetike se zaključí z besedami:

O slovenskoj rečeničnoj prozodiji dosada u gramatici gotovo i nije raspravljano. Tako se u našem komentaru prvi put nastoji prodrijeti u ovo vrlo interesantno i bogato područje slovenskog jezika. Date su, razumije se, samo najosnovnije karakteristike slovenske rečenične intonacije. Po pravilu pojedine pojave nisu suočene ni s jednim stranim jezikom. (Toporišič 1961: 17)

4.3 *Obravnavava stavčne fonetike pri vajah – 34.–41. vaja*

Stavčnofonetični parametri se obravnavajo in učijo predvsem prek posnetkov na ploščah skozi celotno vadnico, še posebej pa se jih vadi v 8 vajah (tj. ena petina vseh vaj; Toporišič 1961: razlaga na str. 50–63, primeri na str. 88–92) in v okviru recitacij, kjer pa ni posebne stavčnofonetične razlage. Poved oz. stavek («rečenica»)¹² je opredeljen kot z intonacijskim potekom, poudarki in premori povezana oz. razmejena zvočna enota, ki ima določen pomen in komunikacijsko vrednost za sogovorca: »/I/ jedna jedina riječ može biti rečenica.« (prav tam: 50). Premora oz. pavze kot posebnega parametra, ki bi ga morali vaditi pri stavčni intonaciji, ne opiše. Opiše ga v okviru medmorfemskih oz. medbesednih meja (27. vaja, str. 42), ko pravi: »Za slovenski je jezik karakteristično brisanje granice između pojedinih riječi, okupljenih u okviru fonetske cjeline ili govornoga bloka. Govorni su blokovi, kako znamo, međusobno odijeljeni većim ili manjim akustičkim zastojem ili prekidom, pauzom. U okviru takvih govornih blokova glasovni se materijal jedne riječi naprosto slijeva s glasovnim materijalom druge riječi u jednu jedinu, glasovno nerazdvojivu cjelinu.«

11 Natančno pripravljene vaje so zajemale tudi učenje tonemskega naglasa, ki je še posebej težaven za učenje slovenske knjižne izreke, saj velik del slovenskega območja tovrstnega naglaševanja ne pozna niti ne prepozna. V kolikšni meri prepoznavajo tonemski naglas tudi tonemski govorniki, je tudi zanimivo vprašanje predvsem s stališča splošne rabe in učenja tonemskega govora. Pilotna raziskava v percepciji tonemskih opozicij je pokazala, da so imeli precejšnje težave pri prepoznavanju tudi izvorno tonemski govorniki (Šuštaršič-Tivadar 2005).

12 Termina stavek oz. poved nista posebej opredeljena, vendar je iz navodil in rešitev 38. vaje možno razbrati, da je v tej vadnici še vedno govor o stavkih, saj vajo naslovi z »Intonacija zapletenejših stavkov«, kjer pa so potem naštetje tako enostavne kot tudi večstavne povedi (primer: *Oba filma prikazujejo tudi v Makedoniji / in na Hrvaškem in Pogledal sem ga / se mu prijazno nasmehnil / in spoštljivo odkorakal dalje*).

S segmentno fonetično-fonološkega stališča je to zelo pomemben vsebinski poudarek, vendar na žalost premora oz. »pauze« ni nadgradil v okviru poznejšega opisa stavčne fonetike pri vajah, tudi s stališča retorike. Zato si mora bralec sam razložiti, da ena črta (linija – /) pomeni zamejitev govornih blokov in po navadi krajši premor, dve črti pa daljšega (/ /):

3. Močnejše se je razmahnilo / naše krvodajalstvo / v letih po osvoboditvi. 4. Seveda // tega ne tajim. (str. 88)

Ponazoritev daljšega premora najdemo pri Cankarjevem odlomku Smrt (str. 67). Manjka pa predvsem preglednica vseh uporabljenih simbolov. Prav tako bi morali biti jezikoslovni termini natančneje razloženi v posebnem slovarčku, če bi želela biti vadnica namenjena širšemu krogu uporabnikov.

4.4 Stavčni naglas (poudarek) in 3 stopnje poudarka

V podnaslovu 34. vaje (str. 50–54) najprej opredeli stavčni poudarek (kot je že bilo omenjeno, v vadnici uporablja termin stavčni naglas) in besedni red, ki ni stavčnofonetični parameter, vendar vpliva na poudarjenost v stavku.

»Rečnični naglasak« (stavčni naglas) je načeloma na zadnji fonetični enoti v segmentu (»fonetska grupa ili govorni blok«, ki je omejen s premorom), zato je v tej povedi v končni fonetični skupini (besedni zvezi): *Naše krvodajalstvo se je v letih po osvoboditvi močno razmahnilo.*

Pri tej vaji izpostavi pomen premora (»pauze«) in povezanost s pravopisom.

Primer: *Seveda // tega ne tajim.* – *Seveda tega ne tajim.*

Ko je predviden premor, je v teh primerih načeloma zapisan z vejico: *Seveda, tega ne tajim* (str. 51).

Vendar to ne drži vedno, saj je pri daljših fonetičnih skupinah členitev s premori prepuščena sposobnosti bralca, kot je izpostavljeno v rešitvah (str. 88):

Naše krvodajalstvo / se je v letih po osvoboditvi / močno razmahnilo.

Toporišič izpostavi, da je vedno določena beseda povedi najglasneje izgovorjena. Znotraj stavka pa opaža 3 stopnje poudarka: »običajni poudarek«, ki je načeloma na koncu, je srednja stopnja, ostale besede pa so nižja stopnja. Znotraj povedi pa je možen še (dodatni) stavčni naglas (poudarek), ki je najvišja stopnja v povprečnem govoru (str. 52).

Poleg tega pa obstaja še glasnejše govorjenje, kot da bi se na nekoga drli ali pa izražali veliko bolečino, nasprotno od tega pa je oslABLJENO, tišje govorjenje. Jakost izgovora tako postane stilno zelo pomembna (str. 53).

Temeljni del ponazarjanja stavčnega naglasa je ponazoritev menjavanja poudarka znotraj enake povedi, kar razloži z neobičajnim in v bistvu metabesedilnim primerom »Naša Marjeta pojde jutri na izlet« (str. 52), ki ima 5 različnih možnosti poudarka. Ta ponazoritev deluje dokaj nasilno in nenaravno, v bistvu kot izmišljen primer brez konteksta. Še dobro, da obravnavo poudarka v tem stavku (oz. povedi) na zvočnih posnetkih zaključim z realnejšim, čeprav stilno zaznamovanim primerom, kjer je zamenjan besedni red:

g) Na izlet pojde naša Marjeta jutri (str. 88).

Izpostavi tudi smiselno branje, tj. nemotono govorjenje: »Ako je rečnični naglasak uvijek na istom mjestu u rečenici, govor djeluje zamorno. Vidi u vježbi pod broj 7.« (str. 52).

Poudarek (stavčni naglas) torej ne sme biti vedno samo na koncu povedi, kar je sicer fonetično in s stališča tematske progresije pogosto upravičeno.

Pri poglavju o stavčnem naglasu se posveti tudi besednemu naglasu, in sicer klitikam in večnaglasnicam. Tovrstna leksikalno-morfološka usmeritev pa žal naredi razlago stavčnofonetičnih parametrov nerazumljivo (str. 53–54).

4.5 Stavčna intonacija (»rečnična intonacija«)

To poglavje znotraj 34. vaje se začne z razlago pomena premorov in jakostnih padcev (»intenzitetni dolovi«, str. 54), ki členijo besedilo in omogočajo njegovo razumevanje. Posamezne dele v stavku pa med sabo povezuje stavčna intonacija. Terminološko opredeli stavčno intonacijo tudi kot *melodijo stavka*, ki je lahko sestavljena iz enega ali več jasno ločenih delov, imenovanih kot segmenti oz. intervali. Pri preprostih povedih se interval sklada s stavčno intonacijo in povedjo, medtem ko ima pri večstavčnih povedih več intonacijskih intervalov.

Najpomembnejši del intonacijskega poteka je končni del, ki je lahko rastoč, padajoč ali raven, tj. polrastoč oz. polpadajoč (str. 54).

Po predstavitvi osnovnih značilnosti in stavčointonacijskih terminov izpostavi odnos stavčne in »fonemske (zapravo tonemske) intonacije« (str. 55). Pri tem poudari, da lahko stavčna intonacija vpliva na potek tonemskega naglasa, tj. besedne intonacije, in se v bistvu na koncu pogosto »ravná«, toda:

»Tonemska je opozicija redovito ipak uščuvana« (str. 55–56). Pri tem je v tej opredelitvi vidno poudarjanje tonemskega naglasa, kar je razvidno tudi v rešitvah, kjer je označen samo tonemski naglas (str. 77–95).

Stavčno intonacijo ponazarja številčno in s puščicami. Najvišji ton je označen s številko 3, najnižji pa s številko 1, kar ponazori s konkretnimi tipi glede na konkretne stavke. Stavek *Tone ve* ima tonsko zaporedje (31) in padajočo intonacijo: /31↓/ (str. 56). Grafično-številčna opredelitev se potem v samih pisnih vajah in rešitvah na koncu ne izpostavi, zaradi česar je učbenik nepregleden in za samostojno delo neprimeren. Vendar je usmeritev na poslušanje in slušni vtis temelj verbotonalne metode, učitelj pa govorno besedilo ponazori z zapisom na tablo, kot je razloženo pri splošnih navodilih za uporabo gramofonskih plošč (»napisati tekst na ploču«, str. 10). Pri pouku je torej nujna prisotnost profesorja.

Posamezni tipi intervalov in stavčne intonacije so razloženi v okviru posebnih vaj:

a) V 35. vaji je predstavljena padajoča (»silazna«) intonacija, ki velja za preproste »izjavne povedi« (pripovedne povedi, povedna intonacija), poleg tega pa tudi za vprašanja z vprašalnicami (kdo, kaj, kam itd.) in za vzklične povedi – označena s puščico navzdol /↓/ (str. 56). Navaja primer *Zeblo ga je*, ki pa ni ponazorjen v rešitvah.

b) V 36. vaji je predstavljena rastoča (»uzlazna«) intonacija (str. 56–57), tako na preprostih kot zapletenejših povedih (Toporišič uporablja termin stavek): »U rečenici Greš domov? Imamo samo jedan, uzlazan, intonacijski interval. Grafički se može označiti sa /13/.« (str. 56). V naslednjih primerih samo našteje povedi, ki imajo določen tip intonacije: »U 4. rečenici intonacija se počinje penjati od rečenično naglašenog sloga: tako i u 5., 8. i 9. rečenici. Predhodni dio je viši ili ravan. Grafički se može ovo prikazati na slijedeći način: /231/.« (str. 56–57). Povedi najdemo potem na koncu v rešitvah in sklepamo oz. iz teorije izluščimo pravilno rešitev, npr. 4. poved te vaje moramo izluščiti iz rešitev na str. 89: »Naš Tone je bil?«

O rastoči intonaciji še pravi: »Ono što sve te tipove intonacije povezuje u jednu cjelinu, to je njihov tipični uzlazni završetak /↑/.« (str. 57). In šele nato poda potem končno rešitev, tudi za 4. poved te vaje: /231↑/.

Šele v zadnjem odstavku te vaje pa zapiše, za katere povedi je značilna rastoča intonacija: za vprašalne povedi brez vprašalnic ter pri ponovljenih vprašanjih in vprašanjih v »afektu«, primer »Kam se odpravljáš!?!«. Pri tem izpostavi večjo intenzivnost in hitrost, ki je značilna za čustveno zaznamovana (afektirana) vprašanja,

pri čemer doda, da je intonacija pri le-teh nemirna, nekoliko spremenjena (str. 57). Kako in do katere mere ter na osnovi česa spremenjena, pa je naloga profesorja, ki upravlja s posnetki. Predvsem pa mora študent posnemati posneti govor – princip verbotonalne metode prek urjenja slišanja določenih frekvenc. Za odrasle slišče študente in za samostojno delo je to verjetno precej manj učinkovito delo.

c) Ravna intonacijska linija (intonacijski potek), ki je značilna za izražanje besa in grožnje, afektiranega govora, je predstavljena v 37. vaji. Takšna intonacija je značilna tudi za ironično govorjenje oz. ironično ponovitev že izrečenega: »Umjesto da ponovi našu izjavo, V parku sem bil; na klopci sem sedel in opazoval rože' intonacijom /321↓/231↓/321↓/, kako smo to učinili mi, on če je izreči intonacijom sa tipičnim ravnim završetkom, koji grafički označavamo znakom /|/. Ovakva je intonacija afektivna.« (str. 58).

Pri intonacijskih potekih (»linijah«) zapletenih povedi (39. vaja) se spusti v stilistiko, kjer intonacijo ponazori s primeri iz poezije, poudari pa, da ne smemo zamenjati običajne intonacije, saj lahko iz izjave nastane vprašanje (str. 59). Pri intonaciji večzložnih povedi je izpostavljeno, da imajo lahko več poudarkov in intonacijskih potekov v vsakem intervalu. Vendar moramo tudi pri zapletenih povedih paziti na to, ali so pripovedne, vprašalne ali vzklične povedi in da temu prilagodimo intonacijski potek (str. 58). Obravnavo intonacije v 39. vaji potem nadaljuje tako, da izpostavi stavčni potek in njegovo odvisnost od konteksta. Posebej pa se posveti nezaključeni padajoči intonaciji, ki z nezaključenostjo daje povsem drugo sporočilo, izjavo, kar je pogosta težava predvsem branja določenih izjav. Intonacija v izjavah mora biti padajoča, čeprav gre za zapletene povedi tipa »Res je, kar praviš« (str. 60). Tega primera potem v rešitvah ni, ampak so druge zapletene povedi. Stilistiko intonacije, pisno označeno s klicajem, kar je razvidno iz rešitev (str. 90), ponazori s teorijo in kratkima eno-oz. dvobesednima primeroma: »Tone!« in »Dober dan!«, in sicer: a) običajni nagovor, b) prošnja, »Prosim, ne delaj tega!«, c) prijazni nagovor, vprašanje, d) začudenje (»Ali res on?!) (str. 60). V rešitvah je to ponazorjeno z ločili: »a) Tōne! b) Tōne! c) Tōne!! d)Tōne!! (str. 90). V rešitvah so potem navedeni tudi primeri iz poezije, ki pa niso posebej razloženi.

4.6 *Register in višina intonacijskega poteka (40. vaja, str. 60–61)*

Izpostavljeno je, da človek govori v več oktavah in da načeloma register delimo na 3 dele, visok, srednji in nizek. Register menjamo predvsem pri vrinjenih stavkih. Psihično napetost izražamo z višjim registrom.

Tukaj so podane vaje za različno izrabo registra in predvsem za višji register (ponazorjeno s !?), kar potem olajša kakovosten intonacijski potek v drugih besedilih, kjer isto poved izgovorimo s pomočjo posnetka na različne načine, npr. a) Kaj si rékel? b) Kaj si rékel? c) Kaj se rékel?!

Primer: ko race prikličemo, da bi jih nahranili z besedami »race, race, race ...«, govorimo z višjim registrom (str. 60–61). Realnejši primer bi bil priklicanje kokoši s »pi pi pi pi ...«, med drugim tudi oglašanje rac onomatopoejsko poimenujemo »ga ga«. Kot primerno vajo za register Toporišič izpostavi imitiranje oseb s previsokim oz. prenizkim registrom. Posebej afektiran govor »bi se lahko označil s številko 4« (str. 61). Razlago zaključí s trditvijo, da je menjavanje registrov ne samo umetniški izraz, ampak tudi odlična obogatitev vsakdanjega govora. Vprašanje pa je, ali je imitatorska ponazarjalnost sogovorca, ki jo Toporišič tukaj izpostavi, spoštljiva in kako to sprejmejo osebe, ki imajo težave z registrom in so lahko med učečimi se študenti.

4.7 *Hitrost govora v povezavi s trajanjem samoglasnikov in ritem govora (str. 61–63)*

Terminološko se hitrost govora v tej vadnici opredeljuje kot »tempo govora«, v razlagi pa omenja tudi termin »brzina govora«. Kvantiteto povezuje s trajanjem posameznih glasov, ki so uporabljeni v določenem stavku. Razlikovanje po dolžini samoglasnikov (tip brat : bra:t) zaradi razlikovanja po smislu opredeli kot »fonematsko« (str. 61). Zaradi primerljivosti posameznih govorov so izmerjene dolžine samoglasnikov in soglasnikov v stotinkah sekunde na osnovi srednje hitrega oz. normalnega govora (str. 61–63). In če govorimo počasneje, potem te izmerjene vrednosti več ne veljajo v absolutnem smislu (str. 62). Ob obravnavi hitrosti omeni, da morajo Dolenjci svoj govor »ubrzati« (govoriti hitreje kot v narečju), medtem ko morajo »rovrtarji« svoj govor upočasniti (str. 61). Hitrost je opredeljena opisno, in sicer hitro nasproti počasi. Predvsem pa izpostavlja stilno vrednost hitrosti: visoka hitrost naj bi delovala komično, opozori pa na težje razumevanje in neprijeten občutek ob poslušanju govorcev z nadpovprečno hitrostjo govora. Kot stilno vrednost opredeli hitrejši govor komentatorja z nogometne tekme na radiu, kar poslušalec primerja z običajnim, »normalnim« tempom govora, in ga dojema kot »stilski«, vendar običajen za ta tip govora. Pri počasnejšem in mirnejšem, manj vznemirjenem komentiranju na televiziji, bo gledalec pogrešal vznemirjeno in hitrejšo govorjenje radijskega spikerja. Ko izpostavi komičnost hitrega govora, še dodatno podkrepi stavčnofonetično stilistiko (str. 62).

Kot vidimo, je pri obravnavi hitrosti v ospredju govorna stilistika in nedoločna opredelitev, kakšna je empirična hitrost v slovenskem jeziku. To dodatno podkrepi sicer smiselna opredelitev, da se nekoliko počasneje izgovarjajo vsebinsko izčrpnější deli povedi (str. 63).

Pri skladenjskofonetičnih parametrih smo že omenili termin ritem, pri čemer pa je vaja v ritmu izrazito vezana na literarna besedila. Na primeru pesmi Žebljarska, Oton Župančič, izpostavi ritem kot pomemben tvorni element te pesmi, ki ponazarja življenjski utrip v vsem mučnem dregetanju. Pri pesmih označi tudi stopice (str. 74).

5 Zaključne misli o skladenjskofonetičnih opisih v Toporišičevi vadnici iz leta 1961

V članku smo želeli predstaviti pomen in vsebino Toporišič-Guberinove zagrebške vadnice na podlagi analize opisa stavčnofonetičnih prvin. Poudarek v tej vadnici je na posnemanju na podlagi zvočnega gradiva, na koncu celo prek recitacij. Vadnica je bila takrat pomemben korak k raziskovanju, pa tudi poučevanju govornjene slovenščine. Težila je tudi k znanstveni opredelitvi slovenskega govornjenega jezika (poudarek v vadnici je tudi na ustreznih variantah fonemov, različnih tipih naglaševanja, in sicer predvsem tonemskosti, ki je kljub izpostavljanju dveh tipov kot edina označena v rešitvah). Preobloženost z najrazličnejšimi informacijami znotraj ponazoritve in razlage posameznega stavčnofonetičnega parametra pa so naredili stavčnofonetični opis v vadnici dokaj nepregleden.

Teoretično-praktična sestava vadnice, ki iz teoretičnega opisa preide v praktično vajo slovenskega knjižnega izgovora (posnetki na gramofonskih ploščah), je (bila) dobra podlaga za nadaljnji razvoj slovenske fonetične znanosti. Kljub terminološkim začetkom in neuskklajenosti (stavčni naglas še ni bil poudarek) je prinesla osnovni strukturalni opis slovenskega govora, čeprav so primeri pogosto premalo nazorni, gradivo je razdrobljeno med rešitvami in opisom. Mnoge osnovne teoretično-shematske opredelitve stavčne fonetike (v poznejših slovnica (iz leta 2000) ima potem termin besedilna fonetika) še vedno držijo. Toporišič se je kasneje od fonetičnega opisa in množice primerov ter tudi variant, ponazorjenih z zvočnimi posnetki, v Slovenski slovnici (1976–) premaknil v shematični opis sistema. S tem pa se je odmaknil od poslušanja ter vaje v izgovoru in intonaciji kot osnovne značilnosti verbotonalne metode. Shematičnost, ki v tej vadnici pri opredelitvi stavčnofonetičnih prvin izrazito manjka, je

s stališča fonološkega opisa in jezikovnega sistema nujna in koristna. Toda neupoštevanje variantnosti, netolerantnost do drugačne jezikoslovne interpretacije in absolutno uveljavljanje pogosto samo zapisane idealizirane podobe knjižnega jezika (glej tudi Huber 2016), zgrajene na diahronih temeljih in na podlagi idealiziranega govora Ljubljane, kamor se je Toporišič nagnil v poznejših letih, žal včasih zakrije osnovno poslanstvo fonetično-fonološkega, tudi strukturalnega raziskovanja – opis govora, ki se uresničuje v realnih govorjenih besedilih. Če smo v tej vadnici pogrešali več shematičnosti pri stavnofonetičnih parametrih, je pozneje umanjalo konkretno gradivo, na osnovi katerega je bil opis narejen. Natančna analiza zvočnega gradiva v tej prvi fonetični vadnici pa bo v programu Praat opravljena po dokončni digitalizaciji teh Jugotonovih gramofonskih plošč in ponovni digitalizirani izdaji vadnice iz leta 1961.

Viri

- Učbeniki, priročniki, e-gradiva in druge publikacije Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. <https://centerslo.si/knjige/predstavitiv/> (dostop 14. 5. 2021).
- MMC RTV Slovenija, 2006: Ne uporabljaj tujega, če imaš svoje. Intervju z Jožetom Toporišičem. (24. 10. 2006). <https://www.rtvsl.si/kultura/razglednice-preteklosti/ne-uporabljalj-tujega-ce-imas-svoje/147778> (dostop 14. 5. 2021).

Literatura

- Bezljaj, France, 1939: Oris slovenskega knjižnega izgovora. Ljubljana: Znanstveno društvo v Ljubljani.
- Boersma, Paul in Weenink, David, 1992–2020: Praat: doing phonetics by computer. Version 6.1.27. <https://www.fon.hum.uva.nl/praat/> (dostop 25. 2. 2021).
- Guberina, Petar, 2010: Govor i čovjek. Verbotonalni sistem. Ur. Višnja Crnković i Ivanka Jurjević-Grkinić. Zagreb: Artresor Naklada.
- Huber, Damjan, 2016: Besedilnofonetične vsebine v Toporišičevi slovnici. Toporišičeva Obdobja (Obdobja 35). Ur. E. Kržišnik in M. Hladnik. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- Poliklinika SUVAG, Zagreb: https://www.suvag.hr/guberina/3/#verbotonalna_metoda (dostop 21. 5. 2021).
- Logar, Nataša, 2005: Norma v slovarju sodobne slovenščine. Družboslovne razprave, letnik 21, številka 48, str. 211–225. URN:NBN:SI:doc-9YKD5R09, <http://www.dlib.si>.
- Pirih Svetina, Nataša, 2016: Od kod sintetična metoda poučevanja slovenščine? Toporišičeva obdobja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 505–512.

- Šuštaršič, Rastislav in Tivadar, Hotimir, 2005: Perception of tonemicity in Standard Slovene. *Govor* 22/1 (2005). 23–35.
- Tivadar, Hotimir, 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji: zbornik predavanj. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 24–35.
- Tivadar, Hotimir, 2012: Nove usmeritve pri raziskavah govora s pogledom v preteklost. *Slavistična revija* 60/4 (2012). 587–601.
- Tivadar, Hotimir, 2018a: Slovensko pravorečje kot samostojna kodifikacijska knjiga? *Slavia Centralis* 11/2 (2018). 158–171.
- Tivadar, Hotimir, 2018b: Položaj slovenskega govora skozi prizmo stavčne fonetike – aktualizacija opisa osnovnih besedilnofonetičnih parametrov. *Jezik in slovstvo*. 2–3/2018. 7–24.
- Tivadar, Hotimir in Batista, Urban: *Fonetika 1*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.
- Toporišič, Jože, 1961: Slovenski jezik na pločama. Zagreb: Institut za fonetiku FF Sveučilišta u Zagrebu.
- Toporišič, Jože, 1965: Slovenski knjižni jezik 1. Maribor: Založba Obzorja.
- Toporišič, Jože, 1976, 1991 (4 2000, 5 2004): Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja.
- Toporišič, Jože, 1979: Slovenski knjižni jezik 4. Maribor: Založba Obzorja.